

Hobbes'un Mutlak Egemenlik Hakkındaki İkilemi

Aysel Doğan*

Giriş

Leviathan'da Hobbes hakların iki şekilde devrediliş biçiminden söz eder: "Bedava hediye" dediği ilk biçimde karşılıklı fayda düşüncesi yoktur. İkinci şekilde, sözleşme yapmak ve karşılıklı fayda ve bağışlar söz konusudur. Yapılan bir sözleşmeye uyma görevi akıl ve doğa yasaları tarafından emredilse de, tarafların sözleşmeye uymalarını garantilemek için tarafsız ve her şeyin üstünde "bir gücün terörüne" gerek vardır, çünkü insanların tutkuları onların sözleşmeye uymalarına engel olabilir. Bu gücün sahibi egemenden başkası değildir. Egemen herkesin iradesini ve yargı gücünü teslim ettiği bir adamdır. Egemenin ana görevi uyruklarını yabancı düşmanlara karşı savunmak ve birbirlerine zarar vermelerine karşı korumaktır. Egemen "herkesin gücünü ve araçlarını, uygun gördüğü biçimde, onların Barış içinde yaşamalarını sağlamak ve Savunmak için kullanabilen" otoritedir (L, s. 228).

Mutlak egemenlik kavramı Hobbes'un siyaset felsefesi üzerine yazdığı üç kitabın, *The*

Elements of Law (EL), *De Cive* (DC) ve *Leviathan* (L), önemli bir konusudur. Benim buradaki amacım, Hobbes'un siyasî yazıları hakkındaki literatürde önemli bir boşluğu dolduracağını umduğum, sınırsız bir egemen gücün sonuçlarını gözden geçirmektir. Hobbes'un despotik doktrini, diyor Charles Tarlton,

—ki o siyasî doktrinde ilk olarak tam, basit ve sorgulanamaz siyasî itaate ahlakî bir talep ve bu talebe eşlik eden mutlak ve gelişigüzel bir güç vardır ve ikinci olarak, egemenin hiç bir eylemine adil değil denilemeyeceğini, hatta eleştirilemeyeceğini görürüz—Leviathan'm tarihî gelişimi boyunca çarpılmıştır. Hobbes'un eserinin bu despotik doktrini anlatan kısımları görmezlikten gelinmiş, dağıtılmış, bastırılmış, reddedilmiş, yanlış yorumlanmış ve hatta bazen *Leviathan*'ı daha liberal, siyasi olarak pragmatik ve genel olarak hoş bir teori yapmak çabasıyla 'inkâr' edilmiştir.¹

Hobbes'un siyasî teorisini yanlış bir biçimde liberal ve demokratik gösteren bu ya-

¹ Charles D. Tarifem, *The Despotical Doctrine of Hobbes*, Part I: The Liberalization of Leviathan, *History of Political Thought* 22 (2001): 589.

* Dr., Akdeniz Üniversitesi.

zılara katılmak yerine, bu makale onun “despotik doktrini”nin bir eleştirisi olacaktır. Hobbes’un egemenlik hakkında söylediklerinin aklın emirleri ya da doğal hukuk kuralları ile köklü bir biçimde çeliştiğini ileri süreceğim.² Egemenlik hakkındaki ikili perspektifi—biri egemenin sınırsız bir güce sahip olması, diğeri doğal hukuk—Hobbes’un teorisinde yok edilemez bir gerilim yaratmaktadır. Daha belirgin olarak, Hobbes’un egemenin gücünün mutlaklığı konusundaki ısrarının aksine, egemenin gücünü sınırlamanın önünde makul bir engel olmadığı; problemin kökeninin bir kişi olarak egemenin, sözleşmeye taraf olanların ortak iradesiyle özdeşleştirilmesinde yattığını; ve doğal hukuk ilkeleri açısından sınırsız bir egemenlik gücünü onaylamanın imkânsız olduğunu iddia edeceğim.

Egemenlik: Bölünemez, Mutlak ve Sınırsız Güç

Egemen yargı, yürütme ve yasama yetkilerine sahiptir. Hobbes egemenliğin bu güçlerin birliğinden ibaret olduğunu iddia eder (L, s. 237). Egemenliği farklı bağımsız güçlere bölmek ulusu dağıtmak anlamına gelir çünkü egemenin güçleri bölündüğünde, birbirini ortadan kaldırmaya girişen pek çok egemen olacaktır. Hobbes yargı, yürütme ve yasama güçlerinin her birine mutlak otorite gözüyle bakıyor ve böylece de bu güçlerden birine sahip olanın diğerine sahip olanı ortadan kaldıracığı sonucuna varıyor. Ancak,

² Bir doğa yasası ya da ahlâk yasası, Hobbes’a göre, “Akıl tarafından keşfedilen bir Emir ya da genel Kuraldır, ki bu kural aracılığıyla bir insanın hayatına zarar veren şeyler yapması, ya da korunması gerekli şeyleri koruma araçlarını terk etmesi; ve en iyi koruma araçları olarak düşündüğü şeylerini bırakması yasaklanmıştır.” Thomas Hobbes, *Leviathan* (London: Penguin, 1968), s. 189. Hobbes *Leviathan*’da on dokuz doğa yasasından söz eder. Bkz. Hobbes, *Leviathan*, Bölüm 14-15.

Hobbes şu soruyu sormayı aklından bile geçirmemiş görünüyor: Neden bu otoritelerin her biri kendilerini doğrudan ilgilendiren iç işlerinde bağımsız fakat dış işlerinde birbirine bağımlı olmasın? Aynı güçler iç işlerinde bağımsızlıklarını korurken, kendileri dışında ve kendilerinden üstün bir otorite altında birleşebilirler. Hobbes bu seçeneği göz ardı etmiyor. Egemeni bir kişi ile özdeşleştirdiği için, ancak, bu dış gücün egemenin kendisinden başka bir şey -örneğin sivil yasalar-olamayacağını düşünüyor. Buna göre, “karışık monarşi” (mixed monarchy) -Hobbes güçlerin bir monarkın egemenliği altında dağıtıldığı anayasal sisteme “karışık monarşi” diyor- mutlak monarşinin yegane alternatifi olarak ortaya çıkıyor (DC, s. 194). Öyleyse, diyor Hobbes, egemenlik güçlerini bölmek saçmadır, çünkü bu güçlerin hepsi tekrar bir kişide -egemende- toplanmaktadır.

Hobbes sadece egemenliğin bölünmezliğinde ısrar etmekle kalmıyor; O’nun için egemenlik, aynı zamanda, süreklidir. Bir kez uyrukları egemenin bütün eylem ve yargılarını kendi eylem ve yargılarıymış gibi tanıdıktan sonra, iradelerini başka bir kişiye devredemezler çünkü devrederlerse bu sivil savaşa neden olur. Bununla birlikte, *De Cive*’de Hobbes bir ayırım yapar. Halk bir egemenin üstünlüğünü ya süresiz olarak ya da belli bir süre için tanır. Eğer belli bir zaman sınırı yoksa, egemen kimi isterse onu ardılı seçer. Fakat eğer kralın gücü belli bir süre için tanınırsa, o zaman gerçek egemen halk olur ve kral da bir bakan. Bu durumda, hatta taahhüt edilen zamandan önce, halk kraldan egemenliğini geri alabilir. Böyle bir egemen, egemenlik gücünü kullanan ve uygulayan “geçici bir monark”tır (DC, ss. 199-201).

Hobbes’a göre, gerçek egemenin gücü mutlaktır; bu güç sınırlandırılmaz. Bunun nedeni, böyle bir sınırlamanın, egemenliğin anlamını yitireceği, sonsuz bir geriye gidişe

(infinite regress) yol açmasıdır. Diğer bir deyişle, eğer egemenin gücü başka bir güç ile sınırlandırılırsa, bu sınırlandırıcı güç gerçek egemen sayılır çünkü gerçek egemen herhangi bir sınırlama kabul etmez: "... kendini sınırlandıranlardan ya da sınırlandıranlardan üstün olmayan bir kral; ki üstün olmayan her kimse hâkim değildir; yani egemen değildir" (L, s. 246). Ancak, bu sonsuz geriye gidiş gerekçesinin geçerliliği, egemenlik bir kişinin sınırsız, mutlak gücü ile özdeşleştirilmediği takdirde, şüpheli bir hâl alır. Hobbes egemenin gücünün sadece mutlak olduğunu değil, fakat aynı zamanda sınırsız olduğunu düşünmektedir. M. M. Goldsmith'in belirttiği gibi:

*Hobbes için egemen sadece en üstün olan değil, fakat aynı zamanda sınırlanmamış olandır. Bir otoritenin bir sistemde en üst otorite olması bir şey; o otoritenin yetkileri üzerinde bir sınırlamanın olmaması başka bir şeydir. Fakat, Hobbes'un pozisyonuna göre, egemen hem sınırsız hem de en üst otoritedir.*³

İşte bu sınırsız güç gerçek egemeni bir "bakan-kral"dan ayırır. Hobbes sınırsız mutlak güce sahip olmayı egemenliği tanımlayan bir özellik olarak gördüğünden, haklı olarak, egemenliği sınırlandırma girişiminin egemenliğin esas anlamını yitireceği sonsuz bir geriye gidişe neden olacağı sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte, böyle bir mutlak gücün herhangi bir zamanda yeryüzünde gerçekten var olup olmadığı şüphe konusudur. Her egemenin otoritesi ya kendisine komşu egemen güçlerce dışsal olarak ya da uyruklarının ortak iradesi tarafından içsel olarak sınırlanır. Bu olgu da egemenin gücünü sınırlandırmanın zorunlu olarak sonsuz geriye gidişi doğurmadığını gösterir. Egemenin gücünün komşu egemenler tarafından

sınırlandırılması, gerçek egemenin komşu egemenler olduğu anlamına gelmez, çünkü komşu egemenlerin otoriteleri de gücü onlar tarafından sınırlanan egemen tarafından sınırlanır. Aynı şey egemen ile uyrukları arasındaki ilişki için de geçerlidir: ikisi arasındaki sınırlama karşılıklı olabilir.

Teorisindeki zorluk, Hobbes'un, egemenin gücü sınırlandırılırsa, ulusun dağılacığına ilişkin korkusundan kaynaklanmaktadır; çünkü Hobbes bir kez sözleşmeye taraf olanlara ya da sınırlayıcı güçlere egemenin otoritesine müdahale etme hakkı tanınırsa, bu güçler her ne zaman isterlerse egemenin karar ve yetkilerine karışacaklarına inanmaktadır. Ancak, bu keyfiyet egemenin *mutlak* otoritesi belli sınırlar içinde tanınırsa ortadan kaldırılabilir. Aslında, Hobbes'un *bakan kral* kavramı böyle bir egemenlik anlayışını uygun bir biçimde örneklemektedir. Bu resimde egemen sözleşmeye taraf olanların her ne zaman isterlerse işine karışacakları basit bir bakan değildir; aksine o *mutlak* otoriteye sahip olduğu ima edilen bir kraldır. Yani, sözleşmeciler müdahale etmek yerine belli sınırları aşmadığı sürece kralın otoritesine mutlak olarak itaat ederler. Goldsmith'in doğru bir biçimde vurguladığı gibi: "Ön anlaşmaları, egemenin sınırları içinde eylemde bulunmak zorunda olduğu, ve anayasal usullerle değiştirilebilen anayasal kurallar olarak düşünmek için bir neden yoktur."⁴

Ayrıca, bir kişinin iradesi yerine niçin sözleşmecilerin ortak iradesini mutlak egemen olarak benimsememek gerektiğini anlamak güçtür. *De Cive*'de Hobbes aslında sözleşmecilerin, ötesinde kendi kendilerini bağladıkları rasyonel sınırlayıcılardan başka bir sınırlamanın olmadığı, "en son sınır" (terminus ultimus) egemen olduklarını itiraf eder (DC, s.

³ M. M. Goldsmith, *Hobbes on Law*, in *The Cambridge Companion to Hobbes*, ed. Tom Sorrell (New York: Cambridge University Press, 1996), ss. 278-79.

⁴ Goldsmith, *Hobbes on Law*, s. 281.

187). Egemeni onlar seçtiğinden, sözleşmecilerin önünde onu geri çağırarak için bir engel yok gibi görünmektedir. Hobbes'un kendisi bu çıkarımın geçerliliğini doğrulamak eğilimindedir: "Hâkim otorite sözleşmelerle oluşturulduğundan ... bazıları, bu nedenle, bütün uyrukların ortak rızasıyla hâkim otoritenin tamamen ortadan kaldırılabileceği sonucunu çıkarabilir" (DC, s. 188). Bu çıkarımın bütün sonuçlarına kucak açmak yerine, ancak, Hobbes bütün uyrukların hâkim güce karşı bir duruş alacaklarını tasavvur etmenin güç olduğunu belirterek konuyu değiştirmektedir (Hobbes doğa durumuna dönüş korkusunun en azından bazıları egemene karşı olmaktan caydıracağını düşünmektedir). Bu noktada Hobbes'un gerçekten ispat etmeden, iddiasını ispat edilmiş saydığı ileri sürülebilir çünkü başlangıçta üzerinde durduğu konu belli sayıdaki uyruklarının egemene karşı gelip gelmeme olasılığı değil, egemenliğin halka ait olup olmadığıdır. Hobbes uyrukların birbirlerinden farklı olmaları ve bunun da aralarında görüş ayrılığı yaratması nedeniyle bir araya gelmelerinin zor olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, eğer uyrukların hâkim otoriteyi düşürmek için bir araya gelmeleri bu kadar zor ise, o zaman uyrukların doğa durumunda bir araya gelip bir egemen üzerinde anlaşmaları aynı nedenle zordur denebilir. Uyrukları arasındaki farklılıkların sözleşmeye engel oluşturmadığını düşündüğünden, yaşamlarını ve güvenliklerini tehdit etmesi durumunda bütün uyrukların birleşerek egemen güce karşı durmasını tasavvur etmek Hobbes için zor olmasa gerek.

Hobbes egemeni sivil yasalara tâbi kılmak istemenin bir kafa karışıklığından kaynaklandığını, zira, bu yasaları yapanın egemenin kendisi olduğunu belirtmektedir (L, s. 367). Ancak, Hobbes orijinal sözleşmenin yasalarını -anayasa- egemenin seçildikten sonra anayasaya uygun olarak yaptığı yasalar ve yönetmeliklerle karıştırmış görünüyor. Yani,

egemenin yetkilerinin anayasa ile sınırlandırılması egemenin kendi kendini sınırlandırması anlamına gelmez çünkü egemen kendi başına anayasayı yapmamaktadır. Hobbes aslında doğa yasası ve sivil yasanın birbirini içerdiklerini ilân ettiğinde savunduğu tez ile tamamen çelişkili bir konuma düşmektedir. "Doğa Yasası ve Sivil Yasa birbirini içerir ve eşit uzanıma sahiptir" (L, s. 314). Buna göre, egemenin "kanunları"na ek olarak, doğa yasası da sivil yasanın bir parçasıdır. Şimdi eğer egemen, Hobbes'un pek çok fırsatta vurguladığı gibi, doğa yasasına tâbi ise, o zaman egemen sivil yasaya da tâbidir çünkü sivil yasa, az önce belirtildiği gibi, doğa yasasını içerir. Sonuç olarak, kelimesi kelimesine yorumlandığında, Hobbes'un egemenin sivil yasaya tâbi olamayacağı iddiasını teorisinin çerçevesi içinde tutarlı olarak savunmak zordur.

Egemenin Sözleşmecilerin Ortak İradesi ile Özdeşliği

Anayasayı bu yasayı yapanların ortak iradesiyle özdeşleştirmenin ve bu anlamda bu yasayı yapan halkı esas egemen olarak düşünmenin önünde makul bir engel olmamasına rağmen, böyle bir özdeşleştirme bir adım daha ileri gidip halkın ortak iradesini bir kişi ile -yani monarkla- özdeşleştirdiğimizde sorunlu bir hâl alır. Sonsuz geriye gidiş tartışmasıyla Hobbes aslında bize egemenliğin önemli bir yönünü öğretmiştir; egemenlik bir anlamda mutlaktır. Fakat Hobbes aynı zamanda egemenliği sınırsız mutlak bir güç ve bu güce sahip otoriteyi de bir monarkla özdeşleştirerek bizi bir karmaşa içine sürüklemiştir. Arto Tukiainen bu özdeşleştirmeyi yalın bir biçimde ortaya koymaktadır: "Hobbes için, ilk yetkilendirme eylemi ulus denilen yapay bir insan yaratır. O bir ulusu bir kişi gibi ve bu kişiyi barındıranı da egemen olarak tanımlar."⁵

⁵Arto Tukiainen, "The Commonwealth as a Person in

Egemenin bir birey olarak herkesten farklı ve bağımsız bir kişiliği olduğunu ve egemen olmakla bu kişiliği kaybetmediğini düşünürsek, Hobbes'un teorisindeki egemeni bir sözleşmeciler çokluğu ile özdeşleştirmekten kaynaklı zorluk açık bir hâle gelir. Hobbes egemenin çıkarlarının halkın çıkarlarıyla bir ve aynı şey olduğunu düşünmektedir. Ne var ki, bir monarkın çıkarlarını halkın çıkarlarıyla özdeş saymak için, Hobbes'un dileğinden başka, makul bir neden ortada görünmemektedir. Ashcraft'ın inandırıcı bir biçimde vurguladığı gibi:

Hobbes "monarşide, özel çıkarın kamu çıkarıyla aynı olduğunu" ve dolayısıyla da bu hükümet biçiminin o problemin en iyi pratik çözümünü olduğu sonucuna varmakla çok aceleci davranıyor. Bu sonuç alelacele varılmış bir sonuç olarak görünüyor, çünkü Hobbes büyük-ölçekli bir toplumu tartışıyor ve kralın özel çıkarı ile toplumun kamu çıkarı arasındaki mesafe Hobbes'un kabul etmek istediğinden daha büyüktür.⁶

Ayrıca, uyruklarının egemene, kendi benlikleri ve çıkarlarına rağmen, egemenin her türlü -iyi ya da kötü- eylemini onaylamak anlamına gelen, sınırsız ve mutlak bir yetki vermeleri pek akıllıca görünmemektedir. Buna göre, kendi çıkarları -barış ve savunma için bir adamın egemen olması üzerinde görüş birliğine sahip olsalar bile, uyruklar egemenin iştah ve tutkularından kaynaklı kendilerine vereceği potansiyel zararlara karşı gerekli tedbirleri almak için egemen ile bir sözleşme yapacaklardır.

Hobbes egemen gücün mutlaklığını egemenin eylemlerinin hiç bir şekilde uyruklarını yaralayamayacağını, çünkü egemenin

onlarla bir sözleşme yapmadığını belirterek savunur: "... demokrasi öyle olmasına rağmen, kendisiyle sözleşme yapılacak bir egemen yoktur. Çünkü bir çokluğun kendisiyle, ya da herhangi bir adam, ya da birkaç adamla kendisini egemen yapmak için sözleşme yapması tasavvur edilemez" (EL, s. 119). Ancak, eğer egemen, bir insan çokluğu değil de bir monarksa, bu tartışma geçerliliğini yitirir. Egemenin uyruklarından farklı bir kişi olduğu düşünüldüğünde, ikisi arasında bir sözleşme olması oldukça mümkün görünüyor. Buna ek olarak, eğer sözleşmeciler egemeni bir sözleşme yaptıktan sonra seçerlerse, o zaman egemen sözleşmeyi yapanlardan biri olarak sözleşmenin taraflarından birisidir, ki bu da egemenin sözleşmeye katılanlara, özellikle de egemen olduktan sonra, kolaylıkla zarar verebileceği anlamına gelir.

Öte yandan, eğer sözleşmeciler arasında yer almıyorsa, egemen diğerlerinin sözleşmeyle elde ettikleri hizmetlerden yararlanabilen bir vatandaş bile değildir. Bu durumda, egemenin niçin kendisine zarar vermeyecekleri konusunda sözleşmecilere güvenmesi gerektiği açık değildir. Hobbes'a göre: "Egemenlik gücünü elinde bulunduran hiç bir adam adil olarak öldürülemez ya da uyruklarınca başka bir biçimde cezalandırılmaz" (L, s. 232). Bununla birlikte, eğer Hobbes'un bir sözleşmeye dayalı yaralama hakkındaki tahlili geçerliyse ve egemenle uyrukları arasında yazılı ya da sözlü bir sözleşme yapılmamışsa, o zaman uyrukları egemeni incitmeden cezalandırabilir. Kısaca, Hobbes'un egemenin eylemleri aralarında bir sözleşme olmaması nedeniyle uyruklarını asla yaralamaz biçimindeki iddiası geçerli değildir.

Hobbes egemenin yaptığı hiç bir şey için adil değildir veya yaralayıcıdır denilemeyeceğini iddia etmektedir, çünkü "Egemene her eylemini gerçekleştirmesi için yetkiyi uyruğu verir; ... pek çok ülkede bir uyruk Egemen

Hobbes's Leviathan", *Hobbes Studies I* (1994): 48.

⁶ Richard Ashcraft, "Political Theory and Practical Action: A Reconsideration of Hobbes State of Nature", *Hobbes' State of Nature*, *Hobbes Studies I* (1988): 76.

Gücün emriyle öldürülebilir; gene de egemen uyruğuna karşı bir kusur işlemiş sayılmaz” (L, s. 265). Dolayısıyla, bir kişi egemenin kendisine zarar verdiğinden yakınır, kimseyi değil, fakat kendisini suçlamalıdır. Ne var ki, bu ipe sapa gelmez bir akıl yürütme biçimidir. Egemeni seçmekle her uyruk egemene bir takım şeyleri yapması için yetki verir, ama egemenin her eylemini önceden belirleyemez. Bir şeyi isteyerek yapmak ve o şeyden şikayet etmek her iki eylem aynı anda gerçekleşirse akla aykırıdır. Ancak, bir kişiye egemenlik yetkisi vermek ve o kişiden şikayet etmek zorunlu olarak eşzamanlı değildir. Genellikle şikayet egemenin faaliyetlerini bir süre izleyip değerlendirdikten sonra gelir. Eğer bir kişi böyle bir değerlendirmeden sonra egemenin fiillerini kusurlu bulursa, o kişi egemene güvenmekle hata yaptığı için kendisini suçlayıp, kendisi için ne kadar ağır ya da zor olursa olsun egemenin emirlerine uymalı mıdır? Hobbes insan davranışını mekanik olarak algılamaktadır. İnsanlar hata yapabilir; halkın tamamı değilse de, çoğunluğu egemen hakkındaki değerlendirmelerinde yanılabilir. Açıktır ki, her güvenilir insan iyi bir yargıç ya da aynı zamanda iyi bir yasa koyucu değildir. Uyruklar yanılığlarından dolayı bir egemenin yanlış uygulamalarına ebediyen katlanmalı mıdır? Hobbes’un kendisi bile böyle bir katlanışı reddetmek eğilimi içerindedir. Fakat, mutlak egemenliğe olan inancı, O’nun hiç bir insan egemene güvendiği için sonsuzca acı çekmemeli yönündeki düşüncesini (EL, s. 84) özgürce savunmasına engel olmaktadır. Ne kadar yetersiz olursa olsun, Hobbes’un mutlak egemenlik teorisi, varsayımlarını kabul edersek, bu noktaya, kadar en azından, belli bir ölçüde tutarlıdır. Bu tutarlılık Hobbes yabancılaşılabilir haklar kavramını siyaset felsefesine kattığında sarsılmaya başlar.

Doğal Haklar ve Egemenin Mutlak Gücü

Hobbes egemenin mutlak otoritesine rağmen, hiç bir sözleşmeyle devredilemeyecek bazı haklardan, özgürlüklerden söz eder. Yaşama hakkı, örneğin, böyle yabancılaşılabilir bir haktır. Leviathan’da Hobbes bunu şöyle ifade eder:

Her ne zaman bir adam Hakkını Devrederse ya da Reddederse; bu ya karşılıklı olarak kendisine bazı Hakların devredilmesi düşünceyle; ya da o adamın kendisi için bir iyilik beklentisiyle yapılır.... Ve dolayısıyla hiç bir adamın herhangi bir söz veya başka işaretlerle bıraktığı veya devrettiği düşünülemez bazı Haklar vardır. (L, s. 192)

Hobbes’a göre, kendi “hayatını tahrip eden” şeyler yapması herkese yasaktır. Daha belirgin olarak, hiç bir rasyonel insan kendi hayatı üzerine başkalarıyla pazarlığa oturamaz ve başkalarıyla bu koşula dayalı bir sözleşme yapamaz. Hobbes egemen şunları emrettiğinde O’na direnmeyi salık verir: Egemen bir adama “kendini öldürmeyi ya da yaralamayı; ya da kendisine saldıranlara direnmeyi; ya da yiyecek, ilaç ya da onsuz yaşamayacağı başka bir şeyi kullanmaktan kaçınmayı [emredebilir]; ancak o adam itaat etmeme özgürlüğüne sahiptir” (L, s. 269).

Hobbes bir emre, o emir bir kişinin hayatını, kendini savunmasını tehlikeye sokarsa, itaat etmemeye izin verir. Ancak, bazı durumlarda, egemenin emrine karşı durmak hakkı yoktur, yani egemen kendine itaat etmeyi reddedenleri katletme hakkına sahiptir. Hobbes egemenin uyruklarını öldürme hakkı olduğu yolundaki tezini gerekçelendirmek için sözleşmecilerin sözde ortak amacına başvurur: “İtaat etmeyi reddedişimiz Egemenliğin adandığı Amacı engellerse; o zaman reddetme Özgürlüğü yoktur: böyle bir engelleme yoksa, bu [Özgürlük] vardır” (L, s. 269). Bunun nedeni, mutlak bir gücü olmadan e-

gemenin uyruklarını koruma araçlarını yitirmesi ve doğa durumuna dönüştür. Başka bir deyişle, itaat olmadan ulusun hakları engellenir ve en sonunda ortada ulus diye bir şey kalmaz. Bununla birlikte, Hobbes itaat hakkında çok önemli bir ayrım yapar:

... sana dilediğini emretme hakkı veriyorum, demem bir şey, her ne emredersen yaparım, demem başka bir şeydir. Ve emir öyle bir emir olabilir ki, ona uymaktansa ölmeyi tercih ederim ... hiç bir adam ölmeyi istemekle yükümlü olamayacağından, O'nun için ölümden beter bir emri yerine getirmekle çok daha az yükümlüdür. Eğer dolayısıyla kendimi öldürmem emredilirse, bunu yapmakla yükümlü değilim. Çünkü kendimi öldürmeyi reddetmeme rağmen, gene de hükmetme hakkı engellenmiş olmaz. (DC, s. 182)

Dolayısıyla, Hobbes egemenin mutlak gücünü bir sınırlama ile -ona direnme hakkıyla uzlaştırmış görünmektedir. Direnme hakkı sadece bir emir bir kişinin hayatını riske atarsa geçerli değildir; itaatsizlik egemen bir uyruğuna ahlâkî olmayan bir şey yapmasını emrettiğinde de geçerlidir. Bu nedenle, Hobbes'un hiç bir şekilde egemene itaatsizliği onaylamadığını söylemek, Johann P. Sommerville'nin iddia ettiği gibi, O'nun teorisini yanlış yorumlamaktır. Sommerville Hobbes hakkında şu saptamada bulunur: "Hobbes aslında pozitif yasaların veya doğa yasalarının bazen egemene en azından pasif itaatsizliği haklılaştırabileceğini reddetmekle herkesten ayrılır."⁷ Ancak, yukardaki pasajda açıkça görüldüğü gibi, Hobbes itaatsizliğe birden fazla durumda izin vermektedir.

Direnış hakkı üzerine söylediklerinin tersine, Hobbes, başka bazı durumlarda, hatta çoğunluğun bile, egemene karşı olmasını onaylamaz, çünkü çoğunluk herkes demek

değildir (DC, s. 189). Ne var ki, çoğunluğa rağmen azınlığın görüş ayrılığı nedeniyle egemenin otoritesinin haklılığını iddia etmek despotizmi doğrudan onaylamaktır. Çoğunluk için de bir tiranın otoritesini kabul etmek rasyonel bir tutum değildir.⁸ Hobbes'a göre, savaş durumu egemenin her türlü baskı ve zulmüne tâbi olmaktan daha kötüdür (DC, s. 194). Fakat, bir tiranın buyruğu altında olmak sivil savaş eğilimi doğurur, çünkü doğa durumunda olduğu gibi kimse tirana karşı kendi güvenliğinden emin olmaz. Ayrıca, doğa durumunda bir kişi başkalarını öldürme ve her ne bulursa onunla kendi varlığını koruma hakkı ve olanağına sahipken, bir tiranın uyruğu olarak bir kişinin kendini savunma araçları yoktur, çünkü ulusun oluşumu sırasında -sözleşme yaparken her birey sahip olduğu silahları bırakır ve haklarını egemene devreder, ki bu da uyrukların kendi kendilerini silahsızlandırması, çıplaklaştırması demektir. David Heyd bu çizgide tartışmaktadır:

⁸ Hobbes'u savunurken, John Austin Hobbes'u "tiranlığın özür dileyicisi", olarak gösterenleri eleştirmektedir: "Monarşik hükümeti, popüler, ya da oligarşik hükümete tercih etmesine rağmen," diyor Austin, "Hobbes'un esas tasarısının şu önermeleri kanıtlamak olduğu kesindir: 1. Egemen güç, ister bir kişinin, ister bir çok kişinin ya da birkaç kişinin elinde olsun, pozitif hukukla sınırlanamaz. 2. Şimdiki ya da önceden kurulmuş bir hükümete uyrukları kamu refahıyla tutarlı bir biçimde itaatsizlik edemez..." Bkz. *The Province of Jurisprudence Determined* (Amherst: Prometheus Boks, 2000), s. 276. Ancak, Hobbes'un kendisi Austin'in Hobbes'un esas tasarısını oluşturduğunu düşündüğü tezlerini savurken, tiranlığın ortaya çıkması olasılığının beklentisi içerisindedir. Hobbes, kendi kendisiyle çelişmesi pahasına, tiranlığı önlemek için çeşitli tartışmalar yapmaktadır. Egemen gücün pozitif hukukla sınırlandırılmayacağını savunurken, Hobbes egemen gücün sivil yasaları içeren doğa yasalarına tabi olduğunu ileri sürmektedir. "Sana istediğini emretme yetkisi veriyorum" ile "Her ne emredersen yapacağım" demek arasında yaptığı ayrım Hobbes'un egemen gücün sınırsız mutlaklığını iddia ederken uranlıktan kaçınmak çabasının başka bir girişimidir. Dolayısıyla, eleştirmenlerinin Hobbes'a "tiranlığın özür dileyicisi" demesi şaşırtıcı değildir.

⁷ Johann P. Sommerville, *Thomas Hobbes: Political Ideas in Historical Context* (New York: St. Martin's Press, 1992), s. 97.

... eğer ölüm cezası doğa durumuna dönüşü ima ediyorsa, niçin birey böyle bir mücadelede *kendi şansını orijinal doğa durumundakinden daha kötü yapan bir sözleşmeye razı olsun? Doğa durumunda birey yaşamı için, kendisine karşı direnişi kırmak için sadece kurumsal araçlara değil, fakat aynı zamanda diğer kişilerin müdahale etmeme garantisine sahip olan güçlü bir egemene karşı değil, sadece diğer bireylere karşı mücadele etmek zorundadır.*⁹

Egemen seçildikten sonra bir despota dönüşürse, bireyin durumu doğa durumunda olduğundan çok daha kötü olabilir. Tiranın bir uyruğuna saldırması durumunda, uyruk sadece tirana karşı değil, fakat bir egemen olarak tiranda birleşen, yurttaşların bütün güçlerine karşı, savunmasız bir konuma düşer.

Hobbes egemenlik hakkındaki inançlarıyla aklın emirleri arasında gidip gelmektedir. Bir yandan, egemene itaatsizliğin koşulları ve herkesin kendini egemenin yanlış edimlerine karşı savunma hakkından söz etmektedir, öte yandan, mutlak egemenlik kavramını bırakmak istememektedir. Sivil yasaları yanlış yorumlayabilecek ve kamu yararı adına halktan mal ve hizmet talebinde bulunabilecek bir egemenin üstünde başka bir güç yok ise, ancak o zaman bir uyruğun egemene karşı kendim savunma hakkından söz etmenin bir anlamı yoktur. Robert Filmer'in deyişiyle:

*kendini yönetme hakkını bırakmak, bütün gücünü ve kuvvetini vermek ve iradesini başkasına teslim etmek, direnme hakkından vazgeçmektir: çünkü eğer yaşamın korunması için güç kullanma özgürlüğü doğal bir hak ise, bu güçten vazgeçilmesi, yaşamı koruma ve savunma gücünün bırakılmasıdır, aksi takdirde kimse bir şey bırakmış olmaz.*¹⁰

Her şeyi bırakmak ile hiç bir şey bırakmamak arasında üçüncü bir seçenek sadece bazı hakların devredilmesidir. Dolayısıyla, Filmer'in son cümlesi yanlıştır. Fakat, Filmer bireyin iradesini egemene teslim etmesinin ona geride hiç bir şey bırakmadığı şeklindeki yorumunda haklıdır. Egemen uyruklarını satabilir, rehin bırakabilir ve kendi istek ve arzusuna göre onlar üzerinde hâkimiyetini kurabilir:

Kendi aralarında bir ulusu oluşturanların tâbiyeti, hizmetçilerin tâbiyetinden daha az mutlak değildir. Bu anlamda her ikisi eşi durumdadır.... Çünkü devlet babalarının onayı olmadan onların hayatını [kontrol edebilecek] güce sahiptir; ve baba kendi otoritesine dayanarak oğlunu öldürebilir. (EL, s. 134)

Sözde bir barış için rasyonel bir insanın böyle bir riski göze alıp almayacağı merak edilebilir. Bu öyle büyük bir risktir ki, kendini savunma hakkı gibi temel bir hak, bu risk karşısında anlamını yitirmektedir. Eğer egemenin ana görevi sözleşmenin yasalarını uygun bir biçimde uygulamaksa, o zaman O'nun uyruklarından herhangi birini öldürme hakkı olamaz çünkü uyrukların öldürülmesini emreden bir sivil yasanın yapılması olasılığı çok düşüktür, yani uyruklar, Hobbes'un kendisine göre bile, bir sözleşmeyle yaşama haklarına yabancılaşmazlar. Fakat eğer egemen sınırsız mutlak bir güce sahipse, uyruklarını öldürebilir ve Hobbes onlara sadece, bir kez kendilerini savunma araçlarını egemene teslim ettikten sonra herhangi bir etkisi olamayacak olan, direnme hakkını bırakmaktadır. Jean Hampton, Hobbes'un tezindeki mantıkî zorluğu keskin bir biçimde dile getirmektedir:

... Hobbes halkı onların bir yöneticiye bağlılığının sağduyusallığına dayanarak bir yönetici

⁹ David Heyd, "Hobbes on Capital Punishment", *History of Philosophy Quarterly* 8 (1991): 124.

¹⁰ Robert Filmer, "Observation on Mr. Hobbes's Leviathan", *Leviathan: Contemporary Responses to the Political Theory of Thomas Hobbes*, ed. G. A. J. Rogers (Bristol: Thoemmes Press, 1995) içinde, s. 7.

ya da yönetici ardılına, onları anlattığı şekliyle, sürekli ve mutlak olarak bağlayamayacağı için, O'nun uyrukların yükümlülükleriyle ilgili ifadeleri sürekli olarak ahlâki bir tona sahiptir. Tezi bu noktada kritik derecede zayıf olduğu için, Hobbes bilerek ya da bilmeyerek tezinde hiç yeri olmayan ve hatta o tezi ileri sürerken reddettiği ahlâki düşünceleri işin içine katarak [bi-zi] yanltır.¹¹

Hobbes'un mutlak egemenlik düşüncesi aklın emirleri ya da doğa yasalarıyla, insanlar O'na göre eşit olduğu için de çelişmektedir. Hobbes insanlar arasında doğal kapasiteleri açısından önemli farkların bulunmadığını iddia etmektedir: "... ne hemen hemen hiç bir adam kendisini başkasının idaresine bırakmaktansa, kendi kendisini idare etmesinin daha iyi olduğunu düşünemeyecek kadar aptaldır; ne de daha akıllı ve güçlü olanlar, yarışmaları hâlinde, bu özelliklerini ebediyyen korurlar" (DC, s. 143). Bu türden farklılıklar olduğu konusunda ısrar etmek potansiyel bir sivil savaş nedenidir. Bununla birlikte, Hobbes'un teorisinde, uyrukların kendileri için doğru kararın ne olduğunu yargılayacak kapasitede olmadığı ima edilirken, bir adamın -egemenin- akıl yürütme gücünün her zaman ve her şeyin üstünde olduğu varsayılmaktadır. Kabul edilmelidir ki, hayalî sözleşmecilerin kendilerine eşit olan bir adama sonsuz mutlak bir güç bahşetmeleri pek akıl kârı değildir. Başka bir deyişle, sözleşmecilerin egemene, hemen hemen kendileri gibi olan bir adama, böyle bir gücü sonsuzca vereceklerini tasavvur etmek zordur. Belli bir ölçüde eşitsizliği varsaymak yalnızca sözleşme yapıldığı zamanki orijinal koşullarla sınırlı tutulursa kabul edilebilir. Sözleşmeciler, "egoist" rasyonel ajanlar

olarak, her zaman hak ve çıkarlarının korunup kollanmasının ardında olacaklardır. Egemenin fiillerini bir süre gözlemledikten sonra, sözleşmeciler haklı olarak egemenin kendisiyle Sözleşmeciler arasında sessizce kabul edilen yasalar -doğa yasaları- ve sözleşmenin yasalarını doğru bir biçimde uygulamadığı yargısında bulunabilirler. Bu aslında tarih içinde olagelen bir şeydir. Jane Marsbridge'nin vurguladığı gibi

*Onyedinci yüzyılın ortaları yabancı ülkeleri istilaları teşvik etmek için kamu yararı dilini kullanan monarka karşı kişisel çıkarın bir silah olarak öne sürüldüğünü gördü. On yedinci yüzyılın ortaları aynı zamanda kişisel çıkara meşru bir rol atfeden demokratik teorinin başlangıcını gördü.*¹²

Son Söz Yerine

Monarşiyi demokrasi ve aristokrasi ile kıyaslayarak, Hobbes monarşinin bazı olumsuz yanlarına rağmen diğer rejimlerden üstün olduğunu göstermeye çalışır. Hobbes bir monarkın uyruklarından topladığı parayı çocuklarına, sevdiklerine ve yalakalarına dağıtabileceğini; masum insanları haksız bir biçimde cezalandırabileceğini; sivil yasaları kendi zevkine göre değiştirebileceğini; ve bir ulusu idare eden bir otorite olarak yetersiz olabileceğini kabul etmektedir. Fakat, demektir Hobbes, bu olumsuzluklar, bir adam yerine pek çok güçlü adamın ve bu adamların aile, arkadaş ve yalakalarının olduğu; ve ulusun dağılmasına neden olabilecek birbiriyle tutarsız bir fikirler çokluğunun olduğu diğer rejimlerde çok daha yaygın ve ağırdır (DC, ss. 226-30).

Bu görüş, altında yatan varsayımlardan bazıları sorgulanarak çürütülebilir. Örneğin, Hobbes demokrasinin bir "monarklar demeti"nden başka bir şey olmadığını düşün-

¹¹ Jean Hampton, "The Failure of Hobbes's Social Contract Argument" in *The Social Contract Theorists: Critical Essays on Hobbes, Locke, and Rousseau*, Ed. Christopher W. Morris (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1999), s. 53.

¹² Jane Marsbridge, "Self-Interest in Political Life", *Political Theory* 18 (1990): 133.

mektedir. Görünen odur ki, Hobbes düşüncesinden farklı bir demokratik rejimin var olabileceği; bu rejimde yasaların egemenliğinin bireylerin gücünden üstün tutulacağı; ve bu yasaların idareciler tarafından uygun bir biçimde işletilip işletilmediğini kontrol eden bağımsız kuruluşların olabileceği görüşünden yoksundur. Bütün yasama, yargı ve yürütme yetkilerinin tek bir insanda birleştiği monarşide, egemen her ne isterse onu yapabilir— sözleşmenin orijinal yasalarını bile değiştirebilir. Oysa ki, uyrukların temsilciler meclisince yapılan yasaların bağlayıcı gücünü hissettikleri ve egemenlik güçlerinin yasama, yürütme ve yargı olarak birbirinden ayrıldığı demokraside, insanlar çetrefil sorunlar üzerinde bir anlaşmaya varmak ve barış içinde yaşamak için birbirlerinin haklarına saygı duymak zorundadırlar.

Hobbes insanların görüşlerini özgürce dile getirebildikleri ve hakları için pazarlık etme şansına sahip oldukları bir rejimin, herkesin hayatının daimî olarak bir despotun potansiyel bir saldırısı altında olduğu -egemenin tirana dönüşmesi halinde- ve kimse-nin kendi adına söz söyleme hakkının olmadığı bir rejimden daha az çözülme eğiliminde olacağından habersiz görünmektedir.

Önceki sayfalarda Hobbes'un egemenlik sorununa bakışının bir yandan mekanik dönüşüm tarzı, diğer yandan özellikle de zamandaki mutlak monarşiye ilişkin önyargıları nedeniyle belirsiz ve karmaşık bir hâl aldığını söyledim. Egemenin bir bireyler çokluğu ile özdeşleştirilmesi, Hobbes'un teorisindeki temel mantıksal hatadır, çünkü "tek" olan bir çok "tek" in birliği olan bir "çokluk" ile özdeş olamaz. Bununla birlikte, yabancılaşamaz haklar kavramını ortaya atması ve insanların eşitliği üzerine yaptığı tartışmalar, Hobbes'un getirdiği esas yenilikler olarak öğreticidir ve bu yazıdaki tartışmaların da bel kemiği-ni oluşturmaktadır. Mutlakiyetçi ve doğal hu-

kuk perspektifleri arasındaki ikilemi teorisinde bir gerilim yaratsa da, Hobbes siyasî düşünce tarihinin pek çok problemi yanında, egemen gücün sınırlan sorununa da ışık tutmasıyla siyaset felsefesindeki önemini korumaktadır.

Kaynaklar

Austin, John, 2000, *The Province of Jurisprudence Determined*, Amherst: Prometheus Books.

Ashcraft, R., 1988, "Political theory and Practical Action: A Reconsideration of Hobbes", *State of Nature*, Hobbes Studies 1: 63-88.

Filmer, R. 1995, "Observations on Mr. Hobbes's Leviathan", G. A. J. Rogers (ed.), *Leviathan: Contemporary Responses to the Political Theory of Thomas Hobbes* içinde, Bristol: Thoemmes Press.

Goldsmith, M. M., 1996, "Hobbes on Law", Tom Sorrell (ed.), *The Cambridge Companion to Hobbes* içinde, New York: Cambridge University Press.

Hampton, Jean, 1999, "The Failure of Hobbes's Social Contract Argument", Christopher W. Morris (ed.), *The Social Contract Theorists: Critical Essays on Hobbes, Locke, and Rousseau*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Heyd, David, 1991, "Hobbes on Capital Punishment", *History of Philosophy Quarterly* 8: 119-134.

Hobbes, Thomas, 1968, *Leviathan*, Ed. C. B. Macpherson, London: Penguin.

Hobbes, Thomas, 1969, *The Elements of Law*, New York: Frank Cass.

Hobbes, Thomas, 1991, *Man and Citizen*, Indianapolis, Hackett Publishing Company.

Mansbridge, Jane, 1990, "Self-Interest in Political Life", *Political Theory* 18: 132-153.

Sornmerville, J. P., 1992, *Thomas Hobbes: Political Ideas in Historical Context*, New York: St. Martin's Press.

Tarleton, C. D., 2001, "The Despotical Doctrine of Hobbes, Part I: The Liberalization of Leviathan", *History of Political Thought* 22: 587-618.

Tukiainen, Arto, 1994, "The Commonwealth as a Person in Hobbes's Leviathan".